

Slovenske naselbine po Furlanskem.

Spisal S. Rutar.

I.

Solnčna Italija, vrt Evropi, bila je za ljudskega preseljevanja smoter vsem severovzhodnim narodom. Nepotrebno bi bilo tu ponavljati, koliko hunskih in germanskih ljudstev je od IV. pa do VII. stoletja vrelo v rodovitnejše kraje in pod milejše podnebje jugozahodne Evrope. Za Huni in Germani pa so se pomikali Slovanje. Med temi so Slovenci najdalje proti jugozahodu prodrli. Že zadnje desetletje VI. stoletja so se bili približali Slovenci Italiji in meji bavarske vojvodine. L. 594. je bil prisiljen bavarski vojvoda Tassilo I. Slovence na Toblaškem polji napasti, ker so že čez mejo njegove države silili (Paulus Diaconus, De gestis Langobardorum, lib. IV. cp. 7).

Prav takrat (med leti 593. in 594.) se prikažejo Avari ali Obri na meji Italije in langobardski kralj Agilulf je bil prisiljen z njimi mir skleniti (P. D. IV. 4). Zgodovina tu sicer še ne omenja Slovencev; ali vemo, da so ti vsaj že od l. 550. skupno z Avari v Panoniji prebivali in jim deloma tudi podložni bili, tako da so Avari v vseh svojih bitkah slovenske vojake rabili. Zato je zelo verjetno, da so bili tudi l. 593—594. Slovenci z Avari zvezani in da so tedaj takrat prvič Italijo videli, (ako izvzamemo pojedine slučaje, v katerih so se slovenski vojaki z drugimi narodi pomešani v Italiji vojskovali).

Tisti, ki so videli blagoslovljene italijanske poljane, pripovedovali so izvestno, domov vrnivši se, svojim rojakom o lepših krajih in rodovitnejših tleh, nego so jih v Panoniji imeli. To je lahko tudi pri Slovencih vzbudilo željo po Italiji. Pomišljali so tudi, kako sitno je sosedstvo z Avari in da bi se jim morda lahko uganili, ko bi se v Italijo preselili. Ali tu so že prebivali ratoborni Langobardje (od l. 569. dalje). Ti so skušali vsem drugim narodom zabraniti vhod v Italijo. Zato je bil postavil kralj Alboin svojega najhrabrejšega vojvodo Gisulfa ob meji in mu izročil vojvodino Čedadsko, imenovano po mestu Čedadu (Cividale, Staro mesto) ter

mu dovolil najplemenitejše langobardske družine, da so ž njim stanovale (P. D. II. 9). Langobardje so torej dobro znali, kako težko je braniti meje Italiji, ki so ravno tu odprte proti Gorici in Krasu.

Vender vse te langobardske naredbe niso plašile Slovencev, da bi ne bili tudi oni poskušali v Italijo prodreti. Čeravno so bili Slovenci v obče miroljubnejši, nego od boja živeči Germanje, vender ne smemo nemškim zgodovinarjem verovati, da se tudi za ljudskega preseljevanja niso z drugim pečali, nego s poljedelstvom. Kdor preišlja zgodovinsko hrabrost Srbov, ki so jo s toliko slavo še do denšnjega dne ohranili, ta ne bode mogel dvojiti, da so bili tudi njih najbližnji sorodniki, t. j. Slovenci, nekdanj hraber in celo bojevit narod, dokler nista omika in stoletno tlačenje po polnem predrugačila njih značaja. In bogme, ob ljudskem preseljevanji so bili nemirni, krvavi časi; kdor ni hotel poginiti, moral je sam za orožje zgrabiti in svojega sovražnika ne samo junaški dočakati, nego če mogoče še poprej naskočiti ga. V takih razmerah so se tudi Slovenci orožju privadili ter je mnogokrat prav vspešno rabili.

Slovenci torej niso pogrešali ne priložnosti, ne sposobnosti za naval v Italijo. In izvestno nam je znano, da so to tudi večkrat poskušali. Že l. 598. želi papež Gregor Kalliniku, eksarhu Italije, srečo zavoljo zmage nad Slovenci (Ap. Mansi Concil. collectio X. 117). Bradaška misli (Letopis Sl. Matice 1870. pg. 265), da je Kallinik v Istri Slovence potolkel. A znano je, da Slovenci s početka niso posebno v Istro silili in da tudi pozneje niso bili globoko prodrli v ta poluotok. Zatorej moramo iskati mesta bitki le na severni strani jadranskega morja, v vzhodnem delu Furlanske nižine, tam kjer je oglejsko primorje, zlasti mesto Grad tudi po ustanovitvi langobardske kraljevine še vedno v oblasti Bizantincev ostalo. Za ravno to bojišče govori naslednja vest.

Julija meseca l. 600. piše papež Gregor duhovščini solinske škofije in jo miluje zaradi slovenskih napadov ter pristavlja: „Affligor in his, quoniam in vobis patior; conturbor, quia per Istriae aditum iam Italiam intrare coeperunt“ (Jaffé, Regesta Nr. 1320). Ta „Istriae aditum“ ne more biti nič drugega, nego Kras, ki se je takrat in še dolgo pozneje k Istri prišteval, in na njegovi severni strani ležeča vipavska dolina. Tako umeva to mesto tudi Ph. J. Rechfeld v spisu „Würdigung der St. Horvát-schen Urgeschichte der Slaven“ (Mittheilungen des historischen Ver-

eins für Krain 1846, pg. 47, nota 40). Čez Kras kakor tudi po vipavski dolini so vodile prestare ceste proti Ogleju. Po teh cestah so pošiljali Rimljanje svoje legije v Panonijo in po teh cestah so nasprotno tudi severovzhodni narodje silili k Ogleju, „ključu Italije“.

Ali ne samo na meji, nego čez malo časa nahajamo Slovence tudi v srednji Italiji, in sicer zmerom kot vojake. L. 604. pošlje avarski kan Slovence na pomoč kralju Agilulfu, ko je bil ta zavojščil na bizantinska posestva v Italiji. L. 610. pridere brezštevilna vojska Avarov in Slovencev na Furlansko, poplavi in opustoši vso zemljo ter premaga naposled celó glavno mesto Čedad. Od tod odvedó Avari veliko število Langobardov v sužnost na Ogersko (P. D. IV. 37). Moč čedadskih vojvod je bila tedaj ob tistem času uničena in Slovenci so se lahko brez over v Italijo selili. To je tem verjetneje, ker so se Slovenci ravno v tistih časih zelo opomogli pod mogočno in krepko vlado Samonovo.

Kako daleč so bili že Slovenci v VII. stoletji na Furlansko prodrli, kažeta nam naslednji dve bitki med Langobardi in Avari. L. 664. (665) potolčejo Avari po polnem furlanskega vojvodo Lupa v tridnevni bitki pri mestu, ki se Fluvius (Flovius) imenuje (P. D. V. 19). Okoli l. 720—725. prikazali so se bili Slovenci (in ne tudi Avari) v veliki množini pri mestu Lauriana (Laurina). Furlanski vojvoda Pemmo jih trikrat napade in zadnjič tudi premaga (P. D. VI. 44). Ali Slovenci so bili vendar še tako močni, da je Pemmo kar na bojišču z njimi mir sklenil. Zato pa ni mogoče, da bi se bili od takrat takó bali langobardskega orožja, kakor Pavel Dijakon trdi (Primeri: Dimitz, Geschichte Krains, I. pg. 106).

Tu nastane za nas prevažno vprašanje, kje sta ležala kraja Fluvius in Lauriana? — Mislim, da so do zdaj še vsi nefurlanski zgodovinarji, in med njimi tudi kranjski (Linhart, Versuch einer Geschichte Krains pg. 142 in 151; Dimitz l. c.), ta dva kraja v Istri ali na Vipavskem iskali. Fluvius tolmačijo z današnjo hrvatsko Reko, (Linhart jo išče pri Hublji, katerega so stari Fluvius frigidus imenovali), Lauriana pa z istersko Lovrano.

Ali vprašati se moremo: Kaj pa so iskali Longobardje v vzhodnih predelih Istre? Ali je sezala morda njih oblast celo v hrvatsko Primorje? — Kdor je bral Valvazorja, ki našteva med kranjskimi vladarji celo vrsto furlanskih vojvod, ta bode rad veroval, da so Longobardje tako daleč na vzhod zapovedovali. In še celó mnogi, ki se

„zgodovinarje“ imenujejo, radi potrjujejo to mnenje s pristavkom, da so Langobardje gospodarili celó na dolnjem Štajerskem, okoli Celja in Maribora!

Ta trditev se opira na Pavlovo poročilo (IV. 39), da sta Gisulfova sina Taso in Caco „ob svojem času (t. j. 610—612) gospodovala tudi v slovenskem predelu Zellia do kraja Medaria“. V teh dveh imenih hočejo nekateri spoznati današnje Celje in Maribor (Janisch, Hist. topogr. Lexicon von Steiermark II. 191). Drugi ozbilnejši zgodovinarji (Linhart, Šafařík, Slav. Alterthümer II. 315 in 335) so mislili na Ziljsko dolino in Slov. Matro na Tirolskem, ali pa na Materijo v Istri. Toda na nje se je zadržal Mannert (Geographie der Griechen und Römer III. pg. 592), da se Ziljska dolina ni nikoli Zellia imenovala in da to ime pomenja Celje!

Toda mož je bil slabo poučen, ali pa je strast iz njega govorila. Iz furlanskih zgodovinarjev vemo, da je bilo ime „Zeglia“ še v XIV. stoletji znano in da je pomenjalo Kanalsko dolino na Koroškem. Čedadski zgodovinar Nicoletti († 1596) piše v življenji patrijarha Bertranda pg. 85, da je Venconski plemič Sieghard, načelnik Karnije, l. 1314. nemarno branil grad Moscardo (v furlanski Kluži ob reki Felli—Beli) „contro l'impeto de' Barbari della Zeglia“ (glej: Manzano, Annali del Friuli, IV. pg. 42). Na Furlanskem se je bilo torej ohranilo ustno sporočilo, da „Zellia“ pomenja najbližjo koroško dolino, v katero se pride ob Beli, in ta ne more druga biti, nego Kanalska dolina. Spomina vredno je, da italijanski „bombeži“ še zdaj zahtevajo Kanalsko dolino za zedinjeno Italijo, češ, da tudi ta spada geografično in historično k Italiji.

„Zellia“ je torej na ta način določena. Teže je pa reči, kaj pomenja „Medaria“. — Da se to ime ne sme daleč od Kanalske doline iskati, to sledi iz Pavlovih besed, ker imenuje Langobardom podložno deželo samo „predél“ (vegio), torej malo pokrajino. Zato bi človek mislil, da „Medaria“ ne pomenja nič drugega, nego današnje vas Medgore, nemški Malgern (v nekaterih rokopisih se čita tudi Meclaria, mesto Medaria), ki se nahaja med Trebižem in Podklošтром, torej na meji „Zellije“ proti Koroškemu.

Iz vsega tega pa sledi brez ugovora, da je ležala Langobardom podložna slovenska pokrajina prav blizu in ob meji Furlanskega. Langobardje torej niso imeli v Istri ničesa opraviti. Vsa njih politika je bila obrnena na to, da bi si osvojili Italijo, da bi

v njej uničili bizantinsko in mlado papeško oblast, a ne, da bi si podlágali zunaj Italije ležeče zemlje. Zato pa niso imeli nobenega uzroka hrepeneti po slovenskih zemljah in bi temu hrepenenju tudi ne bili mogli zadostovati, ker so takrat tudi Slovenci svojo domovino braniti znali. Langobardska mejna vojvodina je imela svoj sedež v Čedadu, a ne v Gorici ali Trstu; zato je bila iztočna meja langobardska večinoma tista, kakor je še dan danes med Avstrijo in Italijo. Le korminski grad je bil ko najvzhodnejša straža še v langobardskih rokah, vse drugo je bilo že od Slovencev posedeno.

Langobardje torej niso imeli v Istri čisto nič opraviti in zato se tudi bitki l. 664. in 720. nista mogli v Istri bítí, nego le na Furlanskem. To so tudi furlanski, torej o langobardskih stvareh dobro poučeni zgodovinarji že davno spoznali in omenjeni bojišči tudi natančno določili (Viviani, *Storia dei fatti dei Langobardi*, pg. 32 in 118).

Tedaj je Fluvius denašnji Fiume na vzhodni strani mesta Pordenone. Tu nahajamo ravno pod železniško progo iz Vidma v Benetke dve vasi tega imena: Fiume grande in Fiume piccolo. Tam mimo teče tudi rečica „Fiume“, ki se pozneje v Silo in po tej v Meduno izliva. To reko omenja listina cesarja Konrada II. l. 1028, koja daruje patrijarhu Poponu velik gozd „med Sočo in morjem in pod cesto, ki se navadno imenuje ogerska“ („*Vastata Hungarorum*“, pozneje „*strata alta*“ imenovana), do tistega kraja, kjer izvira reka Flumen in ob tej reki navzdol do Medune, ter med Meduno in Livnico“ (Valentinelli, *Diplom. Portusnaonense, Fontes rerum austr.* XXIV, pg. 1). Tudi naš Trstenjak išče „Fluvius“ na Furlanskem, ali ne posreči se mu pravega pogoditi („*Zora*“ 1876, str. 109).

„Lauriana“ pa je zdanja vas Lavariano, ki leži 11 kilometrov južno od Vidma, ne daleč od glavne ceste iz Palme v Koldrojp. Da je Lavariano zelo star kraj, potrjuje nam listina Karla Velikega od 17. junija 776., s katero jemlje ta vladar omenjeno vas njenemu prejšnjemu lastniku Langobardu Valđandu, ker je bil vpleten v zaroto vojvode Rotgauda, in jo daruje oglejskemu patrijarhu sv. Pavlinu (Manzano, *Annali del Friuli*, I. pg. 232).

Ne sme se nam nikakor čudno zdeti, da so bili Slovenci in Avari l. 664. že skoro do Pordenona prodrli. Njih namen je bil najbrže še dalje iti, a pri „Reki“ jih je zatekla furlanska vojska

in zato so se morali ustaviti in bítí. Zaradi svoje zmage nad Langobardi so bili sklenili na Furlanskem naseliti se. Tega pa se je čedadski vojvoda zelo prestrašil in začel je Sloveno-Avare prositi, naj se z lepa domov vrnejo. Ali ti mu pošljejo svoje poslanca z odgovorom, „da ne marajo zapustiti Frijulskega, katero so s svojim orožjem premagali“ (P. D. V. 20). Pozneje pa da je kan vender odšel, ker se je zbal langobardske vojske, katero je znal vojvoda navidezno pomnožiti (P. D. V. 21). Ali so pa tudi Slovenci z Avari odšli, to je zelo dvojbeno. Izvestno je lahko vsak na Furlanskem ostal, kdor je hotel orožje odložiti in za motíko prijeti ter zemljo obdelovati in langobardsko gospodstvo priznati. Na ta način se je naselilo veliko Slovencev po Furlanskem, zlasti pa po brdih nad Čedadom. Ali da ti Slovenci niso bili le mirni poljedelci, nego večkrat tudi sovražni sosedje, to nam pričajo zgodbe naslednjih let.

Ne samo mimo Gradišča in Palme skušali so Slovenci v Italijo prodreti, nego tudi od severja doli, s Koroškega in Tolminskega. Takrat, ko še ni bilo ceste čez Pontebó, vezal je jedini Predél Koroško z Italijo. Po tej starodavni cesti so se pomikali tudi Slovenci proti Čedadu. Okoli l. 670. je bilo prišlo 5000 Slovencev po Nadiži Čedadu skoro pred vrata. Ali tu so bili od Vojvode Vectara potolčeni, „da je le malo kdo odšel“ (P. D. V. 23). Krog l. 700. pa napadejo Slovenci zopet langobardske pastirje in odpeljejo njih čede v svojo domovino. Ko so se hoteli Langobardje zaradi tega maščevati, prideró Slovenci z veliko močjo na Furlansko, postavijo svoj tabor na strmih hribu in pokončajo vso langobardsko vojsko. „Vse furlansko plemstvo je bilo uničeno“, toži Pavel Dijakon (VI. 24).

Proti takim navalom Slovencev so sezidali Langobardje (in pozneje bavarski plemiči) celo vrsto močnih gradov po južnih obronkih planin, ki so razprostrte nad Vidmom in Čedadom. * „Po vseh rtih in pobočjih, kakor tudi po vseh med njimi ležečih dolinah so bili ti obronki posejani z gradovi, katerih imena se nemški glasé: Starhemberg, Heissenstein, Satimberch, Grossenburg, Rabenstein, Pramberg, Perchtenstein (Partistagus), Schärffenburg (Soffumburgo), Urusperg, Grünenberg (Gronunbergo), Attems i. t. d.“ (Zahn, Arstro-Friulana, Fontes rerum Austriacarum 1877). — Ti gradovi so dan danes že vsi do zadnjega razsuti, od nekaterih se še mesto ne pozna, kje so stali: a meja

med Slovenci in Furlani je še dan danes ravno tista, kakor je bila pred tisoč leti in še zdaj so ohranili beneški Slovenci svojo narodnost kljub tisočletnemu poitaljančevanju.

In še pozneje, ko so bili Slovenci že svojo neodvisnost izgubili in ko so morali priznavati frankovsko nadvlado, še takrat so napadali Slovenci Furlansko. Ob času namreč, ko so se sinovi Ludovika Pobožnega za vrhovno vlado pulili in v krvavih bitkah pobijali, takrat so Slovenci lahko po svojih starih običajih živeli in svojevoljno premikali svoja selišča. Kakor v prejšnjih stotetjih, tako so tudi zdaj obiskovali furlansko nižino. To nam več kakor zadostno potrjujeta naslednji dve istodobni vesti.

V kroniki Andreae Borgomatis, cap. 13. se čita k letom 836—865: „Multa fatigatis Langobardi et oppressio a Sclavorum gens(!) sustinuit, usque dum imperator (Lotharius) Forojulanorum Ebhardo (Eberhardo) principem constituit“ — kar se je zgodilo l. 848. — (Pertz, Mon. Germ. SS. III. pg. 235). — V „beneški kroniki“ nekega Jovana se čita k letu 846.: „Circa haec tempora Sclavi, venientes ad Venetiorum loca expugnanda, Caprulen sem tantum castrum (Caorle na ustji Livnice) depredaverunt“ (Pertz, SS. VIII. 18).

Karol Veliki ni bil torej uničil slovenske oblasti, ker je ta še dolgo časa po njegovi smrti samostalno delovala.

Vsi ti mnogobrojni napadi Slovencev na Furlansko se dajo primerjati onim navalom (pozneje tako imenovanih) bolgarskih Slovenov, ki so skoro vsako leto v drugi polovici VI. stoletja od Dunava proti jugu udarjali in Trakijo, Macedonijo, Tesalijo in celo Helado poplavliali. Veliko število teh napadajočih Slovenov se je odcepilo od glavne vojske, ko se je ta po zvršenem poslu domov vračala ter naselila po neobljudenih predelih. Tako naseljevanje se je godilo na tihem, da ga zgodovinarji s početka niti niso opazili, njegov vpliv na izpremembo narodnostnih in teritorialnih razmer se je pokazal še le pozneje, še le tedaj, ko se začetek in razvoj slovenskega naseljenja ni mogel več zgodovinski dokazati (Primeri: Zinkeisen, Gesch. des osmanischen Reiches I. 120).

Ravno to velja tudi o slovenskih naselbinah po Furlanskem. Zelo čudno bi moralo biti, ko bi se pri tako pogostih in množičnih slovenskih napadih ne bila odločila nobena tolpa in se ne naselila ob mejah večjih in manjših gozdov, ki so nekaj velik del

Furlanskega pokrivali. Neobljudenega sveta je bilo zadosti in Slovenci so se radi povsodi poprijeli ratarstva, kjer je bila zemlja za to. Da so Slovenci tudi resnično jeden del Furlanskega naselili, to bomo iz naslednjega odstavka brez dvojbeno razvideli. A se ve, da so morali ti slovenski naselniki že hitro od začetka priznati gospodstvo vojvod in jim tudi primeren davek plačevati.

(Dalje prih.)

S l o v o.

Z Bogom, dom, predragi kraj,
Ljube moje dom!

Bog vé, Bog vé, če še kdaj
Tebe videl bom.

Kliče me cesarjev glas
Tja, kjer grom bobni,
Kmalu, kmalu pride čas,
Ko bo tekla kri.

In ko krogla prileti,
Merjena na mé,
Meni se v srcé vsadi,
Oj, v gorkó srce.

Pusti, ljubica, zdaj jok,
Briši si solzé! . . .
Kadar meč mi pade z rok,
V grob me položé.

Duh pa bo iz groba vstal,
Tebi šel v srcé,
Vedno tebe bo spremljal,
Odgnal ti gorjé.

Kadar vetrič bo pihljal,
Jaz ti govorim,
Kadar potok bo šumljal,
Jaz takrat šumim.

Kadar pa se noč stori,
V postelji ležiš,
Jaz zatisnem ti oči,
Ti sladkó zaspiš.

V sanjah pa igral se bom,
Ljubica, s teboj!
In s teboj smejál se bom,
Dragi biser moj!

Taka smrt ne straši me,
Ker še smrt to ni,
Támni grob ne plaši me—
Z Bogom, ljuba ti!

P.

Slovenske naselbine po Furlanskem.

Spisal S. Rutar.

II.

Ugovarjalo se mi je od neke strani (glej: „Kres“ II. str. 446.), da je neverjetno, da bi se bili Slovenci že VII. in VIII. stoletja, (a ne koncem VI.; tega jaz nikjer nisem trdil!) na Furlanskem naselili. Ta ugovor se opira na listino cesarja Konrada II. od l. 1028., češ, da je bil takrat med Livnico, Sočo, morjem in cesto iz Palme v Pordenone še „sam gozd“, in da ta listina nikjer ne omenja slovenskih naselbin.

Temu nasproti treba opomniti, ka ni reš, da bi bil l. 1028. med Livnico in Sočo še „sam gozd.“ Že pod Rimljani je držala ravno po sredi tega predela venetska cesta iz Padove mimo Concordije (pri Portoguaru) v Oglej. Ob tej cesti je že takrat stalo mesto Concordia v sredi od Konrada II. darovanega gozda. Niže doli pri morji je bila tudi že pod Rimljani imenitna luka Capruli, dan danes Caorle. V prvih stoletjih srednjega veka se nam prikazuje nadalje sredi omenjenega „gozda“ imenitna opatija Sesto, potem mesto Portogruaro in malo kasneje Latisana ob Taljamentu.

Že iz tega sledi, da ni moglo vse darovano okrožje z drevjem pokrito biti. Nego cesar je daroval patrijarhu le gozdne pravice, (ki so bile takrat regalijske knezov), po vsem prostoru med Livnico in Sočo. Na tem prostoru se nahajajo še dan današnji obširni gozdje, n. pr. Bosco grande med Stello in Muzzanello, Bosco bando med Muzzanello in Maranom, Bosco Precilut med Lorianom in Zellino, Bosco grande med Cornom in Ausso. In vendar ležijo med temi gozdi prav velike vasi, ki se v zgodovini oglejskih patrijarhov in goriških grofov premnogokrat omenjajo.

Res je, da listina cesarja Konrada II. ne spomina slovenskih naselbin po Furlanskem, ker ona govori le o gozdnih pravicah in ker nima namena naštevati vseh patrijarhu podložnih krajev. Imamo pa listino, ki je samo tri leta mlajša od Konradove in ta izrecno spomina slovenske vasi na zahodni strani Ausse, torej že na

italjanskem Furlanskem. Ta listina je posvečevalni list oglejske bazilike od patrijarha Popona l. 1031. V tem listu določuje patrijarh dohodke oglejskega kapitula in pravi, da mu daruje „imprimis villam de Melereto cum omnibus finibus et pertinentiis suis, sitis in villa Sclavorum, quae similiter dicitur Meleretum etc.“ Med drugimi kapitulu darovanimi vasmi se nahajajo še naslednja slovenska imena: Roncha (Ronki od „obronek“), Bicinis (dan danes Biccinicco), Cleulan (zdaj Clujano, t. j. Hlevljani), Gonari (zdaj Gonars od „goniti“), S. Georgius, imenovan po južnim Slovanom zelo priljubljenem svetniku sv. Jurju, ki nadomestuje staroslovenskega bogá vzpomladnega, ojačujočega solnca. (Iz goriškega škofijskega arhiva natisneno v „Status personalis Goritiensis 1850 pg. VII.).

Tu omenjena „slovenska vas“ Meleretum se imenuje danes „Mereto di Capitolo“ in leži kaka dva kilometra na severni strani Palme nove. Vse druge v listini omenjene vasi pa se nahajajo nekaj ob cesti iz Palme v Kodrojp, nekaj pa ob rečici Corno tjà doli do Marana (katerega listina „Mariano“ imenuje), torej po polnem v obsegu onega velikega gozda med Livnico in Sočo. Ker pa v treh letih nobena vas ne vzraste, zato je izvestno, da so l. 1031. omenjeni kraji tudi že l. 1028. in že mnogo let poprej obstajali.

Od drugih slovenskih naselbin po Furlanskem nimamo sicer direktnega dokaza za njih starost; ali po ovinkih pridemo do sklepa, da so morale že vsaj v početku XI. stoletja obstajati. Te vasi so pripadale pod goriškimi grofi k okraju Beligrad (ob Taljamentu), katerega so omenjeni grofje podedovali od furlanskega grofa Verihena. Ko je ta umrl (krog l. 1030.), zapustil je belograjski okraj in svojo polovico Goriškega hčeri Jadmudi, omoženi z Markvardom III. Eppensteinskim. Od Eppensteincev so podedovali ta posestva lurnsko-goriški grofje (po l. 1090.).

Vasi belograjskega okraja (med Taljamentom in Cormorom, Kodrojpom in Latisano) imajo z malimi iznimki sama slovenska imena, n. pr.: Sedegliano (= Sedljani, Seljani), Gradisca, Goricizza, Beano (= Beljan), Selauniceo, Lestizza, Nespoledo, Pozzecco, Virco, Zumpichia ali Malazumpichia, Lonca (= Laka), Jutizzo, Blauzo (= Plaviče), Sterpo, Vilecogna (= Velikonja), Glauniceo, Gorizo, Gradiscutta, Stracis (primeri Stračice, Stažice?, pri Gorici), Marizza, Belgrado, Revedischia (= Robidišče), Cornizzai, Sella (= Sélo), Ri-

vignano, Savigliano, Driolassa, Ronchis itd. Reke in potoki belgrajskega okraja se imenujejo: Corno (prim.: Korenj, ki teče vzporedno z furlansko Idrjo, in Korenj, goriški potok; kakor Šafařík pripoveduje [Slavische Alterthümer I. 213], nosi jednako ime več rek na Ruskem), Cragno, Brodiz, Sardizza (= Sredica), Miliana, Bellizza, Marcilas, Velicon, Revonchio, Cornajola, in (med Cormorom in Ausso, v okraji oglejskega kapitula:) Zellina, Corgnolizzo, Corno (ki se izliva v Ausso).

Vsi tu omenjeni kraji so bili že v desetem stoletju lastnina furlanskih grofov. Njih imen nam sicer listine onega stoletja še ne poročajo. Ali izvestno je, da so ta imena že takrat slovenska bila, ker so se Slovenci samo po neobljudenih krajih selili. Kjer pa so se ustanovili zraven furlanskih prebivalcev, vzprejeli so tudi oni ilirsko-latinsko ime dotičnega kraja, ali pa so to ime le malo po svoje prikrojili, tako da se še danes pod slovansko lupino lahko spozna latinsko jedro. Ker se torej od naših vasij ne da dokazati, da bi bile kedaj svoja imena v slovenska izpremenile, morale so se vsaj že v X. stoletju tako imenovati in od Slovencev naseljene biti.

Razen tu naštetih je še veliko veliko vasij po Furlanskem, katerih imena se še dan denašnji slovenski glasé. Okoli Vidma nahajamo sledeča slovenska krajevna imena na severozahodu in zahodu: Zegliacco, Raspano, Codugnella, Moruzzo (Zahn misli, da se je ta kraj prvotno imenoval Moravci, ker se je njegov prvotni lastnik imenoval Fraclav), Laibacco, Modrisio, Griions (t. j. Grijoni, s je v furlanščini kakor v francoščini končnica mpožine), Nogaredo (tudi v goriški Furlaniji je kraj tega imena), Pantianico, Martignacco (prim.: Martinjak v goriških Brdih), Bressa, Passian, Schiavonesco; na južni strani: Cussignacco (= Kosinjak), Cagnacco, Lumignacco, Sammardenchia (= Smrdenka), Lauzacco, Risano, Lavariano, Bicinico; na jugovzhodu: Bolzano, Manzano, Soleschiano, Paperiaco, Percotto, Cerneglons, Zernazzai in Buttrio (poprej Butriach). Grad, ki se je nekdanj po vrhu Butrij vzdigoval, imenoval se je Haumberg od slov. houn, holm.

Pa tudi med Taljamentom in Zellino-Meduno se nahajajo slovenske naselbine, blizu kraja Fiume (Fluvius), kjer je bila bitka l. 664. Ob levem bregu Taljamenta imamo pod Spilimbergom (Špiljinbreg?) vasi: Gradisca, Provesano, S. Giorgio in

Poston-zicco. — Pri Pordenonu nahajamo krajevni imeni *Sclavons* in *Romans*, ki jasno pričata, kje so stanovali Slovenci in kje Romani. — Okoli *St. Vita al Tagliamento* čitamo: *Magredo* (*Magredis*), *Prodolone*, *Patocco*, *Boreana* (prim.: *Borjana* pri *Kobaridu*), *S. Giovanni*, *Versuta*, *Casarsa* (prim.: *Kozarsko* pri *Tolminu*), *Sbrojavacca* (prim.: *Scodovacca* v avstrijski Furlaniji).

V predelu nekdanjega gospostva *Porzia-Brugnaria* (med *Livnico* in *Meduno*) nahajamo l. 1311. vas *Gonziz* ali *Goriziz*, potem *Puja*, (= *Polje*), *Ronche* (tudi pri *Sacilu*) in *Ranzano* (pri *Gorici*: *Renče*). Blizu izliva *Medune* v *Livnico* ležita vasi *Briche* (prim.: *Brišče* pri *Šenpetru Slovenov*) in *Carnizai* (= *Krnice*).

Tudi na desni strani *Livnice* se glasijo nekatera imena slovenski (*Fratta*, *Gajarine*, *Codogne*) in še celo onstran *Plave*, prav blizu *Treviža*, nahajamo našim podobna imena: *Lovadina*, *Ronchi*, *Lancenigo* (prim.: *Ločnik*, nekdanj *Lunzenigo* pri *Gorici*).

Zdi se, da so se bili nekateri Slovenci celo v okolico *Feltra* naselili, od koder so se posamezni s časom v *Primiero* in *Val-sugano* na južno *Tirolsko* pomaknili. (Prim.: *Bidermann* „*Slavenreste in Tirol*“, *Luksič's Slav. Blätter* 1865, pg. 79—82).

O avstrijski Furlaniji ni potreba mnogo govoriti, ker je splošno znano, da je bil ves njen severnovzhodni del nekdanj slovensk. Od tržiške okolice je bilo vse slovensko, razen občin *Tržič* in *St. Canciano*. To najbolje spričujejo imena: *Ronchi*, *Dobbia*, *Begliano*, *Turiacco*, *Solleschiano*, *Cassegliano* itd. Še nizko doli pod *Pierisom* se nahaja ob *Soči* pristava *Studeniz*. Na severni strani *Vileš*, *Topoljana*, *Kravljia*, *Joanica* in *Viška* je bilo vse slovensko. Le *Romans* spričuje romanski otok med Slovenci. Pa tudi v tej občini se imenuje travnik ob *Teru* še vedno *Dolina*!

Ne sme se misliti, da se tu navedena krajevna imena le navidezno slovenski glase in da se pod njimi skriva romansko jedro. Italijani sami so prisiljeni ta imena za slovenska priznavati. Tako našteva strastni Italijan in neprijatelj Slovencev *Antonini* (v svoji knjigi: „*Il Friuli orientale*“, t. j. *Goriško*) triindvajset takih, večinoma tudi tu omenjenih krajevnih imen, od katerih mora priznavati, da so čisto slovenska. Tudi drugi italijanski zgodovinarji priznavajo slovenske naselbine po Furlanskem. Med temi zasluži v prvi vrsti pohvalo že omenjeni *Nicoletti*, ki je pisal več knjig (ki so pa do

novejšega časa v rokopisu ostale), o furlanski zgodovini za oglejskih patrijarhov. Ta zgodovinar pričuje, da so v patrijarških časih po furlanskih vaséh veliko bolj slovenski nego furlanski govorili, ker je bilo to narečje takrat še neomikano in zlodočene, („il linguaggio slavo era assai più usato nei villaggi di quello che la favella forlana, allora incolta e d' un ingrato suono“. Manzano, Annali del Friuli II. pg. 111).

Po vseh teh dokazih ne moremo nikakor dvojiti o mnogobrojnih slovenskih naselbinah po Furlanskem. Zgodovinske listine nam pričajo, da so se Slovenci že pred začetkom patrijarške vlade (1028—1077) po Friulskem naselili. Patrijarhom in drugim plemičem od nemških cesarjev podeljene vasi nosijo že ob času podeljenja slovenska imena. Patrijarška vlada je našla na Furlanskem že ustanovljeno in urejeno prebivalstvo. Zato ni mogoče misliti, da bi bili še le patrijarhi Slovence z Goriškega na Furlansko preselili. To tudi že zaradi tega ni bilo mogoče, ker vsi od Slovencev posedeni kraji niso bili patrijarška lastnina, nego pripadali so različnim svetnim knezom, kateri časi patrijarha še za deželnega gospoda niso hoteli spoznavati.

In znamenito je, da je bilo prav malo slovenskih krajev po Furlanskem neposredna lastina patrijarhova, nego da so ti pripadali takim knezom, ki so imeli svoja glavna posestva v slovenskih zemljah. O belograjskem okraji je bilo že povedano, da je spadalo goriškimi grofom, torej dinastiji, ki je na Goriškem, kakor na Koroškem ob gorenji Dravi s početka nad samimi Slovenci gospodovala. V XIII. in XIV. stoletji so si pridobili Goričanje tudi večino slovenskih naselbin ob cesti iz Palme v Videm, na južni in jugovzhodni strani tega mesta. Ravno tako so imeli Goričanje tudi na severni strani Pordenona nekaj slovenskih vasij. Okolico pordenonsko pa so imeli v svoji oblasti Koroški vojvode Eppensteinci in jo zapustili po l. 1122. štajerskim Otokarjem, od katerih je prišla l. 1192. pod Avstrijo. Noncello (Cortis Naon) pod Pordenonom je imel pred l. 1025. neki grof Turdegowo (Trdigoj?), morda ravno tisti, ki je na početku XI. stoletja po dolini Murice gospodoval. Po l. 1025. pa izroči Noncello štajerskemu grofu Ozi ali Otokarju.

Od drugih posestnikov slovenskih vasij na Furlanskem moramo omeniti v prvi vrsti Sponheimce, ki so l. 1091. darovali od njih ustanovljenemu samostanu Sv. Pavel v labodski dolini slovensko-

furlanske kraje: Lipnik, 1 kmeta pod gradom Retin, Vivaro in Dominik (Beda Schroll, *Codex traditionum St. Pauli* ep. III. listina št. 2, natisnjen v *Fontes rerum avstr.* zv. 39). Tudi gorenje-grajski samostan na Štajerskem je imel 10 kmetov v Butrijah na Furlanskem (Zahn, *Urkundenbuch*, II. 263).

Po severnem Furlanskem je imel svoja posestva palatinski grof Koroški Chazilo (Kazzelin), katera je daroval okoli 1080. svojemu svaku patrijarhu Frideriku, da utemelji na njih opatijo Možnico (Mosach, sedaj ital. Moggio). Korošec je bil tudi Chazelinov tovariš, že omenjeni Fraclav, kateri je imel vas Modruzza (Moruzzo) nad Vidmom. — Devinci, gospodarji na Krasu, Pivki in Bistrici, so meli svoja posestva med Ausso in njenim pritokom Cornom, katera so pa l. 1377. prodali rodovini Savorgnan (Pichler, *Il Castello di Duino* pg. 189).

Ta dejanska okolnost, da je večina slovenskih naselbin po Furlanskem v XI.—XIII. stoletji in še pozneje pripadala slovenskim knezom, dokazuje nekoliko politiko nemških vladarjev, nekoliko pa tudi, da so se te naselbine v resnici čutile kot naselbine po zakonih in običajih materi zemlji pripadajoče. Brez dvojbe smemo misliti, da so se nemški cesarji pri deljenji zemljišč tudi na narodnost ozirali že radi tega, ker so imeli Slovenci takrat svoje posebne pravne običaje in različno poljsko mero. Da bi ne postajala zmešnjava prevelika, ločili so radi slovenske naselnike od njih romanskih sosedov in jih delili takim knezom, ki so imeli večino Slovencev na svojih posestvih. Z druge strani so se zmatrali Romani po Furlanskem kot jedno pleme, ki je po natornih in zgodovinskih dogodkih pripadalo furlanskim vojvodom ter njih naslednikom oglejskim patrijarhom. Slovenci pa so bili tujci na Furlanskem, naselivši se iz zaalpskih dežel. Zato je bilo prav naravno, da so tudi pozneje ostali v zvezi z onimi deželami in imeli ž njimi iste gospodarje.

Tu obhaja človeka skušnjava še malo naprej sklepati in reči, da so se furlanski Slovenci tudi po svojem izseljenji in ločenji od domače župe še vedno zmatrali za ude svoje župe ter priznavali njene glavarje. Zaradi velike razkositosti na Furlanskem niso mogli utemeljiti svojih žup, (izvzemši morda župo belograjsko, ki je prav lepo okrožena in je lahko tudi na Furlanskem svoje skupno občinsko življenje razvijala). Ko so tedaj slovenske župe novi gospodarji dobili, bilo je naravno, da so njim pripadli tudi furlanski oddelki teh žup.

Tako bi si lahko razložili, zakaj je imelo toliko slovenskih knezov svoja, včasih prav neznatna posestva na Furlanskem.

Nasprotno bi se pa na ta način tudi lahko dokazalo, iz katerih žup so se ločili oni slovenski naseljenci po Furlanskem, ker so nam znani njih poznejši lastniki. Vse to pa velja, se ve da, le za starejšo dobo, za X. in XI. stoletje. Pozneje so se razmere zelo izpremenile in večina slovenskih naselbin je prišla furlanskim plemičem v roke. Tudi goriški grofje so morali mnogo svojih furlanskih posestev Benečanom prepustiti, druge so pa darovali samostanu Benediktink pri Ogleji. Ravno tako so ti v prvi beneški vojni posedli večino goriško-furlanskih posestev, ko so si Avstrijci prisvojili okolico oglejsko. Le nekaj malo vasij belograjskega okraja je pripadalo Avstriji še do francoskih vojn, ki so prouzročile velike teritorjalne izpremembe na Goriškem.

(Konec prihodnjič)

Sebastijan Žepič. †

Spisal dr. Fr. J. Celestin.

Nepričakovana nesreča boli posebno hudo. To živimo čutimo mi, prijatelji in znanci dobrega Boštjana. Izgubili smo ga 9. januarija t. l. po hudi, komaj tridnevni bolezni v 54. l. njegove starosti.

Pokojni se je porodil 18. januarija 1829. l. v Gozdu, mali gorenjski vasi Kriške fare blizu Trziča, v hiši po domače „pri Kóržmu“, pa tudi „pri Kórentu“; za to so jih radi dražili, da je pustni vtorek te hiše god. Dali so ga v šolo; ali ker mu domači niso mogli veliko pomagati, moral si je v Ljubljani že od 3. gimn. razreda dalje sám služiti kruh, četudi mu je bila velika pripomoč štipendija 80 gl. katero je užival na gimnaziji in potem na Dunaji. Zvršil je gimnazijo v Ljubljani 1851. l. in sicer z odliko. Najimenitnejša součenca sta mu bila zdanji prof. Jos. Marn in bohinjski župnik Mesar, znani sirar.

Slovenske naselbine po Furlanskem.

Spisal S. Rutar.

III.

Nasledek slovenskih naselbin po Furlanskem se je poznal kmalu v vsem javnem življenji. Slovenski jezik je postal splošen po vsem Furlanskem, tako da se je smatral kot „navadni ljudski jezik“. Še celo listine ga tako imenujejo. L. 1136. se bere, da se je opatija Moggio (Mosach) imenovala „vulgari vocabolo“: Mosniz, t. j. Možnica (Šumi, Urkundenbuch Nr. 89).

Slovenski jezik so govorili tudi na dvoru langobardskih vojvod v Čedadu. To nam spričuje naslednji dogodek. Roduald in Grimuald sta bila najmlajša sinova l. 610. (611) od Avarov ubitega čedadskega vojvode Gisulfa. Ko je po smrti njiju starejših bratov Tasa in Kakka njiju strije Grasulf prevzel vojvodsko vlado, akoravno sta bila tudi ona dva že v moški starosti, zato se jima je zdelo to sramotno ponižanje in sklenila sta izseliti se s Furlanskega. Stopila sta v malo ladjo in jadrjala proti dolnji Italiji k svojemu staremu odgojitelju Arichisu, vojvodi v Beneventu. Ta ja je ljubeznivo vzprejel in kakor s svojima sinovoma ž njima ravnal. Ko je Arichis l. 641. umrl, nasledil mu je slaboumni sin Ajo. Čez jedno leto njegovega vladanja pridejo dalmatinski Sloveni z velikim številom ladij na obalo južne Italije in postavijo tam svoj tabor, katerega okoli in okoli utrdijo s pokritimi jamami. Ko je Ajo na Slovene pridrl, pade njegov konj v jedno teh jam in Sloveni ga umorijo z vsemi njegovimi spremljevalci.

Tedaj pa zve to nesrečo vojvoda Roduald in jezdi hitro v tabor Slovenov in začne ž njimi „v njih jeziku“ govoriti. Hlinil se jim je njih prijatelja in zagotavljal jih svojih miroljubnih namér. Ko je Roduald s tem Slovene omamil, da so postali bolj zaupljivi in niso več tako ostro zvrševali svoje vojaške službe, tedaj jih napade nenadoma s svojimi Langobardi, potolče jih v velikem številu in prisili ostale, da so morali doljno Italijo zapustiti (Paulus Diaconus, kn. IV. pgl. 44).

Kje se je Roduald slovenski naučil? V Beneventu izvestno ne, ker tam Slovenci niso stanovali. Ne more torej drugače biti, nego da se je bil Roduald že v svoji domovini na Furlanskem slovenski naučil. To je pa le tedaj mogoče, ako se je takrat po Furlanskem in zlasti v Čedadu slovenski govorilo, ako je bil ta jezik tako navaden, da so ga celo na vojvodskem dvoru poznali.

Tudi v naslednjih stoletjih so stali čedadski vojvode v najožji zvezi s Slovenci in so radi pri njih pomoči iskali. Tako je bil l. 663. Lupov sin Arnefrit k Slovincem na Koroško pobegnil, ker se je zbal kraljeve oblasti. S pomočjo Slovencev hotel si je pridobiti čedadsko vojvodino, ali bil je pri gradu Nemas (zdaj Nimis nad Čedadom) potolčen in ubit (P. D. V. 22.). Ko je l. 738. langobardski kralj Liutprand odstavil čedadskega vojvodo Pemma, hotel je ta k Slovincem zbežati in si ž njih pomočjo zopet pribojevati vojvodski prestol. Toda njegov sin Ratchis ga je odvrnil od tega sklepa (P. D. VI. 51).

Iz vseh teh slučajev vidimo, da so langobardski vojvode v prijaznosti s Slovenci živeli in da so morali bržkone tudi njih jezik razumeti, da so si upali s svojo zgovornostjo Slovence na svojo stran pridobivati in jih za svojo korist porabljeni.

Ali tudi pozneje je ostala slovenščina v čislih na Furlanskem. Ko je patrijarh Bertrand nameraval v Čedadu vseučilišče utemeljiti, določil je, naj bi se na njem šolali Italijani, Slovenci, Nemci in Madjari. L. 1342. pošljejo Čedadci svoje poslance v Rim, da bi udobili od papeža dovoljenje za utemeljitev. Ali čeravno sta bila papež in cesar s tem zadovoljna, vendar je znal padovanski škof vsa prizadevanja uničiti, ker se je bal za svojo univerzo.

Celo gradovi po Furlanskem so imeli slovenska imena, n. pr. grad Nebojse blizu Čedada (primeri pri Jugoslavenih jako navadno ime „Nehaj-grad“). Slovenska imena nahajamo med odličnimi osobami celo v Benetkah, n. pr. Sagorgnano, Gradenigo in Močenigo, ki niso nič drugega, nego slovenski Zagornjan, Gradnik in Močnik.

Kakor pri jeziku, tako nahajamo v vsem javnem življenji slovenski vpliv na Furlanskem. Listine nam poročajo poleg rimske in langobardske tudi o slovenski meri za žito in polje. V navadi je bil tudi slovenski denar, lira schiavonesca, ki se je poleg beneške ali veroneške lire trdovratno ohranila in veljala 8 denarjev,

ali blizu 80 naših novčičev. L. 1319. se omenja tudi slovenska obleka „slucha“, katero so po Furlanskem dajali nevestam za balo (Bianchi, Documenta hist. forojul. V Archivu für oesterr. Geschichtsquellen, zv. XXXVI.).

Poleg vsega tega nahajamo tudi slovensko plemstvo na Furlanskem. Med to spada čedadsko rodovino Čukov, poitalijančena Zucco in Zuccola. Da je ta rodovina res slovenskega izvira, priča nam njé grb, ki v resnici kaže v svojem polju ptico čuka, n. pr. na jedni hiši v Kobaridu, kjer so imeli Čuki svoja posestva.

Druga slovenska rodovina v Čedadu je bila Bojan ali Bojani. Ker si naši mladi pesniki tako radi pridevajo to poetično ime in ker so čedadski Bojani ozko spojeni tudi s slovensko zgodovino, zato upam, da ne bode nepotrebno, ako o tej rodovini na tem mestu malo obširneje izpregovorim.

Baron Czörnig, kateri bi rad po vzgledu nemških zgodovinarjev vse zatajil, kar spominja na slovensko preteklost, trdi smelo na str. 379. svoje „Zgodovine goriške“, da so bili Bojani stari langobardski plemiči, („ein Adeliger vom alten lombardischen Blute“). Ali prišel je za njim učenejši mož, ki je bolj natanko poznal vsa svojstva langobardskega jezika, t. j. Bethmann, in ta učenjak je z velikim trdom zbral vsa langobardska lastna imena, ki se tu pa tam po zgodovini in listinah raztresena nahajajo, ter jih dal natisniti v „Neues Archiv für deutsche Geschichte“ II. str. 599. In glej, med temi imeni zastonj iščeš Bojanov. In to je prav natorno, saj vsak slovenski otrok lahko spozna, da je Bojan pravo slovensko ime.

Res je pa, da so bili Bojani jako stara plemenita rodovina v Čedadu. Njena imenitnost se spoznava najbolj iz višoke službe, katero je ta rodovina od pamtiveka opravljala pri oglejskem patrijarhu. Odkar so bili patrijarhi postali deželni knezi in vojvode furlanski, hodili so pri svojem nastopu iz Ogleja v Čedad, v staro glavno mesto furlanske vojvodine, da so tu slovesno nastopali svojo posvetno oblast. Ko so se z velikim in sijajnim spremstvom bližali čedadskemu mestu, vzprejel jih je na mostu pred mestnimi vrati najstarejši ud bojanske rodovine, držeč v roki dolg meč, ki je pomenjal sodnijsko oblast. Ko se je potem patrijarh dalje pomikal proti svoji palači sredi mesta, spremljal ga je ob strani dotični Bojan, vedno dolgi meč v roki nošeč. Pred palačo dospevši izroči potem meč patrijarhu.

To svojo pravico so Bojani skrbno čuvali in branili. Ob času, ko je patrijarh Markvard l. 1366. obhajal svoj slovesni vhod v Čedad, bila sta le dva mladoletna brata Bojana. Drugi plemiči so hoteli torej njih starodavno službo prevzeti. Ali varuh Bojanov, Jakob pl. Claricini, potegnil se je za svoja varovanca ter pripravil vse potrebno, da sta ona sama vršila svojo službo. Za to pa je dajal patrijarh Bojanom poseben beneficij (tako n. pr. patrijarh Bertrand l. 1339. Konradu Bojanu), kateri jih je vezal na dolžnost, meč nositi pred patrijarhom ob nastopu njegove vojvodske oblasti.

Imenitnejši iz zgodovine poznani udje bojanske rodovine so ti-le:

Na početku IV. stoletja je živel Pavel Bojan. Njemu je podelil patrijarh Ottobono de Razzi l. 1309, rodovinski fevd „per fimbriam Cappae“ (To je bil jeden raznih načinov, kako so patrijarhi fevde delili). Tega Pavla Bojana postavi goriški grof Henrik za svojega poglavarja v Tolminu, ko je bil l. 1313. tolminski grad osvojil. Bojan je bil razumen in krepek glavar. Ko so si hoteli Benečani l. 1316. zvijačno osvojiti Tolminsko, prepodil jih je z veliko izgubo iz dežele. Ko je pa goriški grof l. 1319. po pogodbi Tolminsko zopet prepustil patrijarhu, odšel je tudi Bojan s Tolminskega nazaj na Furlansko. L. 1324. ga postavi isti goriški grof Henrik za svojega poglavarja v Tržiču (Monfalcone), katerega je bil tudi patrijarhu odvzel. O Pavlovem sinu Ulriku (Volrico) je samo to znano, da je bil nekoliko časa iz katoliške cerkve izobčen.

Ob tistem času kakor Pavel se spominja Frančišek Bojan, morda brat poprejšnega. Tudi ta je bil vazal goriškega grofa Henrika. Ko se je Frančišek l. 1314. oženil, napravili so v Gorici velikanske bojne igre (Turnier), katere je grof Henrik zelo ljubil. Še l. 1339. se omenja ta Bojan v devinski zgodovini.

L. 1339. je vzprejel že omenjeni Konrad Bojan rodovinski fevd od patrijarha. On je moral torej biti glava rodovine. Ali o njem nam ni nič drugega znano.

L. 1359. je bil Friderik Bojan vicedom patrijarške vojvodine. Ko je takrat patrijarh umrl, izbral ga je oglejski kapitelj za oskrbnika vojvodine ob času sedisvakance.

L. 1366. se nam prikaže drugi Konrad Bojan, ki je bil takrat še maloleten. Ta je dosegel največjo imenitnost vseh udov svoje rodovine. L. 1395. ga nahajamo kot poglavarja mesta Čedada in Tolminskega, ki je bilo takrat od Čedada odvisno. Kmalu potem pa je

zapustil Furlansko ter se preselil v Istro. Že l. 1397. je skušal potolažiti prepir, ki se je bil vnel med patrijarhom in mestom Milami (Muggia). L. 1402. in 1403. vidimo ga kot patrijarhovega maršala v Istri, kjer je imel zlasti nalogo braniti patrijarhova posestva od vednih napadov predrznih Benečanov. L. 1407. ga izvolijo Miljani za svojega župana, bržkone iz hvaležnosti, ker je on posredoval med njimi in patrijarhom. Pozneje pa ne nahajamo nikjer več omenjenega Konrada Bojana.

Ob istem času spominja se tudi Matilda Bojan, morda Konradova sestra. Ta se je l. 1393. omožila s Petrom Benonom, in tudi o tej priliki so osnovali povabljeni plemiči velike bojne igre.

V XV. stoletju se ne omenjajo več Bojani. Zdi se torej, da je bila takrat ta rodovina izmrla, ali ne more se povedati, katerega leta. Takrat pa je bila tudi njena dvorna služba prenehala, ker je bila patrijarhova svetna oblast izginila in so Benečani l. 1420. vse Furlansko osvojili. S tem pa je dobil tudi slovenski živelj hud udarec, ker odslej so bili uvedeni po vsem Furlanskem beneško narečje, beneški zakoni in beneški običaji.

Kakor Čuki in Bojani bilo je gotovo še več slovenskih plemičev po Furlanskem. Ali njih imena so se nam deloma poizgubila, deloma se pa iz današnjih ne da več določiti, katera so slovenskega izvira. Plemstvo ima namreč to čudno navado, da skuša svoj začetek kolikor mogoče v stare čase pomakniti in svoje pokolenje od kake imenitne stare rodovine izvajati. Tako bi redko našel plemiča, ki bi ti hotel priznati, da so bili njegovi pradedi slovenske krvi, dasiravno nam zgodovina tudi o slovenskem plemstvu poroča. Rodovina Raunacher (Ravnikar) je n. pr. očitno slovenskega, kraškega izvira in vender Czörnig trdi (str. 686), da se je iz Italije v Istro in na Kras naselila!

Za dokaz slovenskih naselbin po Furlanskem moglo bi se tudi navesti preveliko število slovenskih izrazov v furlanščini. Ali po raznih mestih se to jako menja in tu imajo Furlani več slovenskih besedij, tam menj, kakor je bila dotika s Slovenci večja ali manjša. Splošno se sliši med Furlani govoriti „con lepa maniera“ (mesto: „con bella maniera“). Tako so med njimi kakor pri Tržačanih čisto navadni slovenski izrazi: mlekarica, pesterna (pestunja) i. t. d. — Nasproti pa so tudi beneški Slovenci vzprijeli premnogo italijanskih izrazov v svoje narečje. Italijanski vpliv med njimi se pozna

zlasti pri glagolih na *irati*, katere oni izražajo s končnico *ati*, n. pr. študijati (študirati), telegrafati (telegrafirati) i. t. d.

Nasledek slovenskega naseljenja po Furlanskem pokazal se je v javnem življenji tudi v tem, da so kmetske občine živele v zadru-
gah, kar se je pri goriških Furlanih še do današnjega dne ohrani-
lo. Res je sicer, da so tudi stari Iliri poznali neko vrsto zadrug,
tako imenovane „*farai*“. Ali te zadruge so se odnašale le na skupno
obdelovanje zemlje. Zato mislim, da je navada skupnega bivanja
vseh sinov in vnukov z njih družinami pod jedno in isto streho iz-
ključivo le slovanskega izvira. Zato nam te še dan danes obstoječe
furlanske zadruge jasno pričajo, kako globoko je bil prešinil slovenski
duh vse javne ustanove po Furlanskem. Ravno to nam potrjujejo
tudi radostni kresi, katere Furlani zažigajo o sv. treh kraljih, tedaj
ob času, ko začenja mlado solnce zopet svojo moč dobivati in ko
zimski mrzla tmína vedno bolj pojenjuje.

Iz vsega tu rečenega se jasno vidi, kako obširne in goste
so morale biti slovenske naselbine po Furlanskem, da se njih vpliv
deloma še dan danes pozna in da je v poprejšnjih stoletjih prav glo-
boko sezal v vse javno življenje, tako da ga niti sami italijanski
pisatelji niso mogli utajiti. Res je, da se ne pograša tudi takih, ki
trdê, da Slovenci niso nikoli oskrunili lepe „furlanske patrije“ (Glej:
Liruti, *Notizie delle cose del Friuli*, Udine 1876), temveč da so on-
dukaj od nekaj živele samo ljudstva plemenitega izvira staroslav-
nih Grkov (t. j. Veneti) in Rimljanov. Ali upam, da sem v tej razpra-
pravici dovolj dokazal, kako ničeve so take trditve.

J. S. Turgeneva „Stihotvorenija v prozê“.

Poznati ruski pisatelj J. S. Turgenev je iznenadil slovanski
svet s krasnim božičnim darilom. „Poezije v prozi“ je nje-
govo najnovejše delo. Napisal jih je na posameznih listkih
v zadnjih petih letih vseh skupaj petdeset. Ti listki nimajo poseb-
nega napisa. Pisatelj jih je imenoval na zavitku „*Senilia*“, urednik
„*Vjestnika Evropy*“, M. Stasjulevič jim je dal naslov „Poezije v prozi“,
kakor jih imenuje Turgenev v pismu do redakcije *Vjestnikove*. Tur-